

KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

Szabó József

Borsy Zoltán

CSILLAGÁSZATI FÖLDRAJZ

KÉZIRAT

2. változatlan kiadás

TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1986

TARTALOMJEGYZÉK

A. A SZFÉRIKUS CSILLAGÁSZAT ALAPJAI	3
I. Tájékozódás a Földön	3
1. Koordináta-rendszerek	3
2. A horizont sík koordináta-rendszere	6
II. Tájékozódás az égen	9
1. Alapfogalmak	9
2. A horizont égi koordináta-rendszere	11
3. Az egyenlítő koordináta-rendszere	13
4. A horizontális és ekvatoriális koordináta-rendszerek közötti kapcsolat	21
5. Az ekliptika koordináta-rendszere	27
6. A csillagképek	27
7. Csillagászati évkönyvek (effemeridák)	29
B. A FÖLD MINT ÉGITEST	31
I. A Föld alakja	31
1. A gömb alakú Föld	31
2. A föld alak eltérése a gömbtől	32
II. A Föld méretei	38
III. A Föld mozgásai	43
1. A Föld tengelyforgása	43
1.1. A mozgás jellemzése	43
1.2. A földforgás bizonyítékai és következményei	45
1.3. A forgó Földön fellépő erők és hatásaik	45
1.4. A pólusingadozás	51
2. A Föld keringése a Nap körül	52
2.1. A keringés általános jellemzése	52
2.2. A napkörüli keringés bizonyítékai	53
2.3. A napkörüli keringés következményei	56
2.4. A nappalok és éjszakák váltakozása	58
2.5. A szoláris éghajlati övek	65

3. A Föld egyéb mozgásai	70
3.1. A precesszió	71
3.2. A nutáció	75
3.3. Az ekliptika ferdeségének változása	75
3.4. A földpálya excentrumosságának változása	75
3.5. A földpálya apszisvonalának forgása	76
3.6. A pályaelemek változásai és a pleisztocén eljegesedés közötti kapcsolat	76
IV. Az időszámítás	78
1. A valódi napok	79
2. Középidő	80
3. Az efemerisidő	83
4. Helyi idő, és zónaidő	83
5. Az év és a hónap	85
6. A naptár	86
V. Helymeghatározás a Földön	89
1. A földrajzi koordináta-rendszer	89
2. A földrajzi szélesség meghatározása	91
3. A földrajzi hosszúság meghatározása	93
C. AZ EMBERISÉG VILÁGSZEMLÉLETÉNEK FEJLŐDÉSE	96
1. Az ókori kelet első eredményei	96
2. A görög világkép fejlődése	97
3. A feudális középkor	102
4. A heliocentrikus világkép fejlődése	103
5. Modern világképünk formálódása	110
D. A NAPRENDSZER	112
I. A Naprendszer általános jellemzése	112
II. A Naprendszer részei	115
1. A Nap	115
1.1. A Nap általános jellemzése	115
1.2. A Nap szerkezete és felépítése	119
1.3. A naptevékenység ciklusai	124
1.4. A Nap mágneses terének elmélete	126
1.5. A naptevékenység földi hatásai	127
1.6. A Nap energiatermelése	132
2. A bolygók (planéták)	134
2.1. Általános jellemzés	134
2.2. A földtípusu bolygók	136
2.2.1. A Merkúr	137
2.2.2. A Vénusz	142
2.2.3. A Mars	145
2.2.4. A kisbolygók (aszteroidák)	153

2.3. Jupiter-típusú v. külső bolygók	154
2.3.1. A Jupiter	154
2.3.2. A Szaturnusz	156
2.3.3. Az Uránusz	157
2.3.4. A Neptunusz	157
2.3.5. A Plutó	158
3. A bolygók holdjai (mellékbolygók)	158
3.1. A Hold	160
3.1.1. A Hold a Földről nézve	161
3.1.2. A Hold közelről	168
3.2. Mesterséges holdak	176
4. Az üstökösök	177
5. A meteorok	181
6. Bolygóközi anyag	184
III. Néhány gondolat az összehasonlító planetológiáról	185
E. A NAPRENDSZEREN KIVÜLI VILÁGTÉR	189
I. A csillagok jellemzése	189
1. A csillagok távolsága	189
2. A csillagok fizikai tulajdonságai	192
II. A Naprendszeren kívüli világtér felépítése	199
1. A Tejrendszer	199
2. Extragalaxisok	207
F. AZ UNIVERZUM TÖRTÉNETE	208
I. A Metagalaxis és a galaxisok keletkezése	209
II. A csillagok kialakulása és fejlődése	209
III. A Naprendszer kialakulása (bolygó kozmogónia)	211